

историческую действительность и художественные мотивы в романе в целом.

Ключевые слова: мотив, реминисценции, фаустовская коллизия.

K. LABAY

THE GOETHE'S REMINISCENCES AT THE NOVEL BY MICHAEL SWANWICK "JACK FAUST"

This article analyzes the novel by Michael Swanwick "Jack Faust" in reference to the tragedy of Johann Goethe's "Faust", which establishes an identity on the plot-image level, forming a historical reality and artistic motifs in the novel as a whole.

Key words: the motive, allusions, reminiscences, Faustian conflict.

УДК 82.091

Євген ЛЕПЬОХІН, Наталія ЗАГОРНЯК

ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНІ ПИТАННЯ РОМАНУ «АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ» НОРМАНА МЕЙЛЕРА

Стаття присвячена визначенню стрижневих завдань роману «Американська мрія» Н. Мейлера. Ціль статті полягає у тому, щоб оптимізувати й реорганізувати дані стосовно розглянутого твору.

Ключові слова: роман, екзистенціалізм, хіпстер, наратив, любов, еротизм, сексуальність.

Аналіз роману «Американська мрія», додаткової аналітичної літератури засвідчує, що більшість дослідників сходяться у кількох пунктах щодо дискурсу. Перший пункт «домовленостей» – «Американська мрія» (1965) Нормана Мейлера твір, який за визначенням одного із критиків можна розглядати як поп-версію «Злочину і кари» Ф. Достоєвського (але лиходійство не знаходить свого покарання) ні є одним із взірців американського літературного екзистенціалізму. І якщо одні вбачають в романі авторське відображення постулатів Ж.-П. Сартра, М. Гайдеггера, себто європейський, материковий екзистенціалізм, то інші, наприклад, П. Дж. Бернс [5], зауважують, що насамперед, він американський. Урешті-решт сам автор неодноразово

дистанціював себе від атеїстичної естетики Сартра. Беручи за основу фундаментальні положення доктрини, Н. Мейлер надає «бутті-для-іншого» протилежного значення. Воно безпосередньо пов'язане з поняттям «екзистенціальний Бог», як творця, а не законодавця [11, с. 205]. Реконструюючи американсько-французький (європейський) екзистенціалістський діалог, Дж. Коткін підкреслював розбіжності теологічних аспектів екзистенціалізму двох митців [7, с. 184], але вказував на спільний стрижень їх міркувань – здійснення революції у свідомості сучасників. Такий переворот автор здійснює, проголошуючи сучасного йому американця, не зашореного, не обивателя – хіпстером.

Другий момент – семантика назви роману. Це ремінісценція і водночас певна контамінація заголовку «Американська трагедія» Т. Драйзера. У романі Н. Мейлера і справді описано американську мрію американського підданого, але вона досягнута завдяки кривавій жертві: вбивство чотирьох німецьких солдат. Як результат, ветеран Другої світової війни, нагороджений медаллю-хрестом за бойові заслуги, за допомогою дружини президента Рузвельта, кандидат і згодом конгресмен-демократ від штату Нью-Йорк. Апофеоз цього сходження – одруження Роджека з Деборою. Здавалося, що може засмутити, завадити, змінити враження, ставлення Стівена до свого успіху? Він називає себе невдахою і виявляє існування власної деструктивності, яка відкривається йому у прагненні вчинити суїцид. Поштовхом до цього стало саме одруження і подальше життя у зрадах з «великим стервом» Деборою.

Третій момент також стосується назви. Н. Мейлер вміщує у синтагму «Американська мрія» як іронію, так і трагедію. Е. Вілсон зауважує [13, с. 55-56], що «трагедія» висвітлена з позиції того ж Драйзера, а «іронія» полягає у моральному падінні, делінквентності зрілої людини, котра сама проклала собі шлях у життя і тепер руйнує його, такий собі «некрофіл» за Е. Фроммом. Тобто у заголовку Н. Мейлер сигналізує свою позицію стосовно такої американської реалії. Водночас, якщо перекладати лексему “dream” як «сон», «видіння», відповідно розглядати її конотативно, тоді денотація назви буде пов'язана з епізодами марення, видіннями протагоністом ангелів, яскравих, об'єктів, незнайомого міста і т.п.,

часто коли він отримує оргазм після зносин з жінками. Отже, назва є метафорою життя Стівена Роджека, така була інтенція автора.

Іронія притаманна розповідній манері письменника. Професор А. Ніколюкін звертає увагу на цю особливість стилю прозаїка [3, с. 38], вважаючи що з її допомогою митець здійснив свій задум стосовно руйнації об'єктивного світу в усій його різноманітності, навіть фікційного. Багато чого в романі видається, на перший погляд, незвичайним, неправдоподібним, сюрреалістичним. Але така була задумка автора – створити плутанину, певний безлад у внутрішній інтроспекції Роджека, яка доволі часто є химерною. Навіть власну закоханість у Шеррі Стівен прирівнює до чогось божественного, рятівного. Та часто екс-кандидат у губернатори сумнівається у відчуттях: чи не сплутав він що-небудь, чи справді все є так, як йому видається? Його непокоїть той факт, чи у нього з Шеррі кохання, а чи тільки якась диявольська кара? Професору часто доводиться з'ясовувати реальність того, що коїться у нього перед очима.

«Мінлива екзистенція» (А. Ніколюкін) Стівена перебуває у розбіжності з усталеним буттям того соціуму, де він знаходиться. Позиція ж автора чітка і послідовна – змалювати такий дисонанс, його форма, модель – реформація поглядів на еротизм та релігійний догматизм у сучасному авторові суспільстві. Роман з'явився в середині 60-х рр. минулого століття якраз у розпал як сексуальної революції, так і науково-технічного прогресу на Заході. Автор неодноразово вказує на те, що зв'язок з людською спільнотою у Роджека втрачено. Зокрема, новину про тимчасове усунення від виконання обов'язків викладача-професора він отримує по телефону, який у романі, на думку П. Дж. Бернса [5, с. 80] є символом дегуманізованої комунікації.

Ще одна інтерпретація заголовку може бути пов'язана з поглядами Н. Мейлера на любов [6, с. 103]: мрія знайти свою любов. Роджек закохується у Шеррі, по-справжньому і щиро, та відповідає взаємністю, проте їхнім стосункам не судилося проіснувати довго. Відкриття любові – це наступний виток життя Стівена, адже після вбивства дружини він потрапляє у новий світ. Зі звичайного, але доволі успішного обивателя, перетворюється на втікача від правосуддя, закоханого вбивцю. На думку дослідника Д. Фукса [8, с. 247], шлюб для Роджека – це не стільки різновид

відчуження, скільки форма війни. Саме з моменту одруження у професора екзистенціальної психології починаються проблеми з встановленням власної ідентичності. Насамперед, він починає розуміти, що його справжнє я поглинається вигаданим для нього громадськістю іміджем, втіленням американської мрії.

Звідси, як зауважує Ж. Л. Сендерз [12, с. 121], назва роману містить у собі неозначений артикль “an” (*An American Dream*), що відповідає за підкреслення розбіжностей між особистісною американською мрією і загальною, спільною (*An individual American Dream vs. The collective American Dream*). Протистояння Стівена Роджека й суспільства проілюстровано, як антагонізм між добром і злом, між справжнім і несправжнім, між щирістю і фальшем. Коїтус, зображений у романі, супроводжується використанням алегорій, символізму, метафор. Тому прагнення Роджека бути з Шеррі, уникнути судочинства (хоча, кілька разів він ледь не зізнався у скоєному і навіть був готовий, за змогу ще раз зустрітися зі співачкою Шеррі, сісти потім за ґрати) стає, з подачі Н. Мейлера, його місією.

Четвертий момент: роман «Американська мрія» ідейно та генетично пов'язаний з публіцистичними творами прозаїка – збірка есеїв «Самореклама» (“*Advertisement For Myself*”, 1959), у якому розміщено славнозвісного «Білого негра» (“*The White Negro: Superficial Reflections on the Hipster*”, 1959) і «Документи президента» (“*The Presidential Papers*”, 1963). Щоправда, на запитання журналістів, чи стане зрозумілішим текст, якщо реципієнти читали вищезгадувані збірки, митець відповів доволі лукаво: «Сумніваюся. Гадаю, якщо хтось і читав ці твори, так <...> Вони припускають, що я задумав щось програмне, коли насправді я не намагався поширювати (*peddle*) якісь ідеї. В «Американській мрії» не має ідей, переконань, не повинно бути...» [6, с. 103]. Звісно, що це не цілком правда, адже дослідники здійснюють аналіз твору, використовуючи різну методологію, продукують багатовекторне прочитання дискурсу, шукають нові підходи для тлумачення ідей роману. Серед таких переконань, поглядів, «герменевти» виділяють наступні: екзистенційне звільнення від тенет суспільства як шлях до автентичності (П. Дж. Бернс), цю ідею підхоплює Т. Денисова у праці «Екзистенціалізм і сучасний американський роман», де є розділ про творчість Н. Мейлера, рах

як метафора смерті і всезагального душевного розладу (Х. Х. Т. Нюнез), влада страху над людиною, його коріння і подолання (Н. Мейлер), архетип «милої» і «грізної» жінки в образах Шеррі і Дебори (М. Мохаммед) тощо.

В одному з інтерв'ю письменник наголошував: «...Книга – це цілковита вигадка. Я намагаюся створити сучасний міф <...> полонити перегріту реальність незвичайного перебігу подій [6, с. 102]». Через це роман критикували за брак правдоподібного сюжету, за велику кількість збігів та випадковостей, а головне – за відсутність покарання для «білого негра» Роджека. Зрештою, схильність до притчевості, певна міфологізація художньої дійсності – це було притаманне письменникам-екзистенціалістам, а в середині ХХ ст. Норман Мейлер був одним із таких авторів.

З цієї позиції вбивство Дебори не виглядає вже таким аморальним: донька «диявола» Освальда Келлі, «відьма», подвійний агент тоталітарних урядів, неодноразово (принаймні про п'ять зрад вона зізналася Стівену) «наставляла роги» Роджеку впродовж восьми років їх подружнього життя. Для підкреслення цієї риси автор неодноразово порівнює її зі змією. Сатана спокусив Єву, повідавши тій про дерево, акт відбувся завдяки вербалізації, а дружина Стівена Роджека «спокушала перш за все голосом <...> її голос був втіленням підступності. Виразний, як дзвін, проте слизький в модуляціях, він стрибав, як олень, і підкрадався, наче змія [10, с. 24]».

П'ятий момент – зосередженість на деталях статевих зносин, їх вдале метафоричне порівняння. Дослідники акцентують увагу на мейлерівську дихотомію «вагінальний секс – анальний секс». У поезиці американського письменника ці види злягання протиставляються і водночас підсилюють загальне враження від авторового маніхейства. Роджек, крізь призму якого ведеться нарація, зауважує, що статевий акт через анус, який він здійснив з покоївкою-німкеню Рутою (Стівен дав їй прізвисько «біс», німецькою „Teufel”) – це «диявольська кухня», в той час як «вагінальний» – це «сфера Бога». Сексуальність у романі розглядається як одна із форм встановлення протагоністом Роджеком власної ідентичності. Крім того, у даному випадку вона (сексуальність) є прикладом екзистенціальної свободи, що її прагне отримати герой роману.

Р. Боєрз характеризує мейлерівську сексуальність як апокаліптичну [4, с. 39], тому використання релігійної термінології в контексті інтимних взаємин протагоніста, на думку дослідника, є доречним. Стосунки Роджека і Шеррі – це самоствердження кандидата в конгресмени, це його пошук спасіння з тенет зла, міфічного, релігійного та соціального, у які потрапив. Як зауважує Джесіка Джерсан [9, с. 129], коїтус між співачкою і викладачем характеризується виключно вагінальним злиттям під час опису якого Н. Мейлер використовує метафори квітів, троянд. З погляду іудейської символіки, троянди є символом людських душ, що прагнуть наблизитися, дістатися Бога, отже, врятуватися.

Оскільки, за Мейлером, хіпстер прагне змін, бути хіпстером означає не боятися. Натомість консерватор-пуританин часто потрапляє у полон «власної» системи моральних цінностей, тому деякі можливості, що їх дає кожній людині життя, стають йому неприйнятними. Звідси, він не здатен здійснити к'єркегорівський «стрибок віри», власна ідентичність та автентичність ніколи не стануть йому по-справжньому доступними. Стівен якраз і здійснює подібний стрибок, він засвідчує своє прагнення до змін егоїстичним і дивакуватим, з погляду громади, вчинком – перелюбством, тоді коли у сусідній кімнаті ще не охолов труп дружини. Борючись з власними слабостями, професор екзистенціальної філософії знаходить у собі сили не зізнатися у злочині, «мужність бути» наперекір бажанню «місяця», що певною мірою є однорідним камюсівському «філософському самогубству», але не тотожним.

Роман «Американська мрія», як «нарратив збігів» (Т. Геннер), складається з восьми розділів та епілогу. Кожна глава має свою назву, в якій відображено квінтесенцію частини. Наприклад, третя називається “A Messenger from the Maniac”, яку російською переклали (українського перекладу твору досі ще не має) «Бог із машини». В есе «Білий негр» Н. Мейлер починав розповідь [1, с. 131] зі слів, що в сучасному світі людська психіка ще довго не зможе оговтатись від жахиття концентраційних таборів й апокаліпсичних картин майбутнього, що їх появи сприяє винайдення атомної бомби. Та оскільки до цього всього додається факт придушення людської ідентичності, смерть стає безпідставною, безпричинною як саме життя, тобто абсурдним *deus*

ex machina. Чи існує зв'язок між цією латинською ідіомою і заголовком Н. Мейлера – не відомо, але російський варіант цілком відображає реальний стан речей у названому розділі.

У цій частині розповідається про появу поліції, перший допит Роджека, затримання гангстера Гануччі, знайомство з Шеррі. Заарештувавши Едді Гануччі, який через власні забобони, не втікає з місця «самогубства» Дебори, всі сили поліції кинуті на нього, на Стівена у них бракує часу. І хоча один із детективів сумнівався в непричетності Роджека, втім доказів у них не знайшлося проти нього. Отримавши офіційний протокол розтину, Роджека звільняють від підозр, так само як і дядечка Гануччі. Детектив Робертс вірно вважав, що на додачу отриманий ним зверху наказ, виходив з одного і того ж джерела, яким був, як згодом з'ясується, Освальд Барней Келлі, батько Дебори. У романі багато різних збігів: покоївка Рута шпигувала за Деборою згідно наказу її батька, Шеррі була колись коханкою Келлі, Едді Гануччі – підлеглий Освальда Келлі тощо.

Протагоніст роману, антигерой Роджек, позиціонується як екзистенційний герой. Насамперед, він усвідомлює, що світ – це хаос, де закономірності насправді мають випадковий характер. Хоча підстави для скоєння вбивства у Роджека і в Мерсо різні, але цей акт спричиняє їхнє бажання визволитися з-під тенет суспільства і реабілітуватися з точки зору екзистенціальної свободи. Стівен Роджек вирушає на пошуки свого справжнього «я», що сплюндроване у дегуманізованому світі, заради повернення до повноцінного, автентичного життя. На думку автора, таке життя можливе, коли по-справжньому кохаєш, принагідно слід сказати, що екзистенціаліст Мерсо індиферентно ставиться до такої форми «спілкування», як любов та кохання.

У романі «Американська мрія» Н. Мейлер продемонстрував бажання екзистенційного героя подолати всю хаотичність й випадковість людського існування, навіть якщо цей герой ще сам повністю не усвідомлює, що він хоче досягти, знайти вкінці «подорожі» до автентичності. Тому, як слушно вважає дослідник А. Мулярчик [2, с. 160], вбивство дружини слід трактувати з філософсько-моральної позиції, це форма звільнення від пут «тоталітарного» суспільства. А якщо дотримуватися точки зору діалектичної протилежності «добро-зло», тоді Стівен Річард

Роджек намагається знайти своє місце та призначення в цьому вічному двобої, тим паче, що обставини змушують його безпосередньо брати участь в ньому.

Отже, бачимо, що роман «Американська мрія» вивчається різнопланово й поліваріантно. Аналіз призводить до появи питання «Хто говорить, виявляє себе за тим, що сказано?». В одних випадках усе артикульоване абстрактним автором, хоча в інтерв'ю Н. Мейлер заперечує цілковиту власну позицію щодо якихось питань, як от, наприклад, діалектика добра і зла [6, с. 208-209], тобто ховається від особистої думки. Натомість митець наголошує на голосі, який має кожен окремий герой твору і його праві на висловлювання.

Таким чином, акторіальний наративний тип розповіді, дієгезис у поєднанні з абстрактно-узагальнюючими роздумами протагоніста створюють цікаву модель екзистенціального роману, яким і є «Американська мрія». Екзистенціальна концепція світу, побачена крізь призму Стівена Роджека, відображає духовну пустку соціуму і прагнення його представника змінити стан речей довкола себе.

Історична конкретика у романі не надто акцентована. Прикмети епохи, символи часу і місця присутні, але їх злиття в єдиний екзистенційний історичний простір не відбувається. Норман Мейлер, як письменник екзистенціальної орієнтації, провадить далі вивчення тематичної тріади відчуження–смерть–свобода, яку розпочато ще з першого роману «Голі і мертві» (“The Naked and the Dead”, 1948).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мейлер Н. Белый негр. Беглые размышления о хипстере / Норман Мейлер // Вопросы философии. – 1992. – № 9. – С. 131-145.
2. Мулярчик А. В погоне за бегущим временем (романы Нормана Мейлера) // Вопросы литературы. – 1978. – № 10. – С. 128-165.
3. Николукин А. Н. Реализм и модернизм в творчестве Нормана Мейлера // Проблемы литературы США XX века. – М. : Наука, 1970. – С. 30-47.
4. Boyers R. Attitudes toward Sex in American "High Culture" / Robert Boyers // The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science. – Mar., 1968. – Vol. 376, No. 1. – Pp. 36-52.

5. Burns P. J. *The First Person of Norman Mailer* / Patrick Joseph Burns. – Simon Fraser University, 1970. – 294 pgs.
6. *Conversations with Norman Mailer* / [ed. by J. Michael Lennon]. – Jackson, MS : University Press of Mississippi, 1988. – 396 pgs.
7. Cotkin G. *Existential America* / George Cotkin. – Baltimore, Maryland : Johns Hopkins University Press, 2003. – 368 pgs.
8. Fuchs D. *Identity and the Postwar Temper in American Jewish Fiction* / Daniel Fuchs / *A Concise Companion to Postwar American Literature and Culture* (Blackwell Concise Companions to Literature and Culture) / [ed. by Josephine G. Hendin]. – Blackwell Publishing Ltd., 2004. – Pp. 238-262.
9. Gerson J. *An American Dream : Mailer's Walpurgisnacht* / Jessica Gerson // *Studies in American Jewish Literature* (1981–). – No. 2, *From Marginality to Mainstream : A Mosaic of Jewish Writers* (1982). – Pp. 126-131.
10. Mailer N. *An American Dream : [novel]* / Norman Mailer. – London : Flamingo, 1994. – 238 pgs. – (Flamingo Modern Classic).
11. Mailer N. *Existentialism – Does it Have Future?* / Norman Mailer and John Buffalo Mailer // *The Big Empty : Dialogues on Politics, Sex, God, Boxing, Morality, Myth, Poker and Bad Conscience in America*. – New York, NY : Nation Books, 2006. – Pp. 203-208.
12. Sanders J. L. *The Art of Existentialism : F. Scott Fitzgerald, Ernest Hemingway, Norman Mailer and the American Existential Tradition* [Електронний ресурс] / J'aimй L. Sanders. – University of South Florida, 2007. – Режим доступу до праці: <http://scholarcommons.usf.edu/etd/2350/>
13. Wilson A. *Norman Mailer : An American Aesthetic* / Andrew Wilson. – Bern : Peter Lang Publishing, 2008. – 272 pgs.

Е. ЛЕПЁХИН, Н. ЗАГОРНЯК

ИДЕЙНО-ТЕМАТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ РОМАНА «АМЕРИКАНСКАЯ МЕЧТА» НОРМАНА МЕЙЛЕРА

Статья посвящена обозначению основополагающих задач романа «Американская мечта» Н. Мейлера. Цель статьи – оптимизировать и реорганизовать научные данные о произведении.

Ключевые слова: роман, екзистенціалізм, хіпстер, нарратив, любовь, еротизм, сексуальність.

Y. LEPIOHIN, N.ZAGORNIAK

IDEOLOGICAL AND THEMATIC QUESTIONS OF NORMAN MAILER'S NOVEL «AN AMERICAN DREAM»

The article centres on the distinguishing of the main tasks of the novel “An American Dream” by Norman Mailer. The purpose of the article is to optimize and to process the scientific data about the novel.

Key words: novel, existentialism, hipster, narrative, love, eroticism, sexuality.

УДК 821.161.2-1.09

Тетяна МАРТИНОВА

ФІЛОСОФІЯ СИМВОЛІЧНОГО СВІТУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ (НА ПРИКЛАДІ КОБЗАРСЬКИХ ДУМ)

У статті розглядається українська культура як символічно-знакова система. Уточнюється розуміння знака і/або символу. Функціональність символу полягає у наявності смислу, значення. Значення символу створюється свідомістю. У творчості дух оформлюється і формує дійсність. Свідомість представляє теоретичний зміст через конкретні речі, в яких поєднуються загальне і різноманітне. Духовний світ (світ культурних форм) втілюється в конкретно-чуттєвому. Розглядається світ символів української культури.

Ключові слова: знакова система, свідомість, символічна форма, творчість.

У сучасній філософії культури майже повсякчас використовуються словосполучення «знаковий простір культури», «символічний світ культури». Культура розглядається як знакова система (семіосфера), для якої знак або символ виступає одним із центральних понять. Розгляд культури як знакової системи потребує філософського обґрунтування знаку або символу.

Філософське осмислення проблеми символу припускає розвиток не тільки теоретичного, але й практичного мислення, оскільки символ, виконуючи і межову функцію, розділяє і з'єднує